

**SOSYAL BÜTÜNLEŞME VE DİN
TEORİLERİ**
KLASİK - ÇAĞDAŞ - TÜRKİYE

Dr. Kayhan Bayram

Kitap Adı: Sosyal Bütünleşme ve Din Teorileri -Klasik - Çağdaş - Türkiye

Book Title: Theories of Social Integration and Religion

-Classical - Contemporary - Turkey

Yazar | Author: Kayhan Bayram | orcid.org: 0000-0001-6392-0662

Editör | Editor: Talip Demir | orcid.org: 0000-0003-0030-9481

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim 2025 | October 2025

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13.5 x 21

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 272

e-ISBN: 978-625-5711-42-7

Atıf Bilgisi | Cite as: Bayram, Kayhan. *Sosyal Bütünleşme ve Din Teorileri*
Klasik - Çağdaş - Türkiye, Ankara: Vizetek Yayıncılık, 2025.

1. Sosyal Bütünleşme | Social Integration
2. Din | Religion
3. Teori | Theory

Kapak ve Mizanpaj | Cover Design and Layout

Samet TORUN - Ahmet TUNÇDEMİR

Sertifika Numarası | Certificate Number: 41575

Yayıncı | Publisher: Vizetek Yayıncılık

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Telefon: 0544 482 00 17 / 0312 482 00 11

e-posta: vizetekiayincilik@gmail.com

web: www.vizetek.com.tr

Copyright © Bu Eserin bütün hakları Vizetek Yayıncılık'a aittir.

Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Copyright © All rights of this work belong to Vizetek Publishing. Without the permission of the publishing company, the whole or part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or through photocopying.

SOSYAL BÜTÜNLEŞME VE DİN TEORİLERİ

KLASİK - ÇAĞDAŞ - TÜRKİYE

Dr. Kayhan Bayram

Ankara 2025

Kayhan Bayram

Yazar, 1987 Cizre’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Cizre’de tamamladı. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden lisansını bitirdi (2011). Yine Süleyman Demirel Üniversitesinde Din Sosyolojisi Bilim Dalından yüksek lisansını tamamladı (2014). Doktorasını 2022 yılında Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Bilim Dalında yaptı. Akademik hayatına Cizre Meslek Yüksekokulu’nda öğretim görevlisi olarak başlayan yazar, şu anda Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Bilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi kadrosunda görevine devam etmektedir. Yazarın yayımlanmış ve yayın aşamasında kitap, kitap bölümleri, makaleleri ve bildirileri vardır. Yazar evli ve üç çocuk babasıdır.

The author was born in Cizre in 1987. He completed his primary, secondary and high school education in Cizre. He completed his undergraduate studies in the Sociology Department of the Faculty of Arts and Sciences at Süleyman Demirel University (2011). He completed his master’s degree in the Sociology of Religion at Süleyman Demirel University (2014). He completed his doctorate in the Sociology of Religion at Marmara University in 2022. The author, who started his academic life as a lecturer at Cizre Vocational School, currently continues to serve as an Assistant Professor at the Sociology of Religion Department of the Faculty of Theology at Şırnak University. The author has books, book chapters, articles and papers that have been published and are in the publication phase. The author is married and has three children.

İÇİNDEKİLER

Tablolar.....	7
Takdim.....	9
Ön Söz	11
Giriş.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM İLİŞKİSEL ARKA PLAN

1.1. Sosyal Bütünleşme: Tanım, Kapsam ve Kuramsal-Sistematik Arka Plan	19
1.2. Din Ve Toplum.....	30
1.2.1. Dinin Sosyolojik Anlatımı	37
1.2.2. Din ve Sosyal Kurumlar	39
1.3. İşlevselcilik (Functionalism), Yeni İşlevselcilik (Neofunctionalism) ve Din	46

İKİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL/KURAMSAL VE SOSYOLOJİK ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Bütünleşme	59
2.2. Sosyal Bütünleşme Çeşitleri.....	65
2.2.1. Normatif Bütünleşme.....	65
2.2.2. Fonksiyonel (İşlevsel) Bütünleşme.....	67
2.2.3. Mana Etrafında (Kültürel) Bütünleşme	69
2.2.4. Mecburi (Zorunlu) Bütünleşme	73
2.2.5. İktisadi Bütünleşme	75
2.3. Sosyal Bütünleşme Sürecinde Asimilasyon, Sosyalizasyon ve Din.....	77
2.3.1. Sosyal Bütünleşme ve Kolektif Şuurda Din.....	88
2.3.2. İslam'da Sosyal Bütünleşme (Teori ve Pratik).....	91
2.3.3. Kimlik ve Din (Etnik Kimlik mi, Manevi Kimlik mi?)	100
2.4. Sosyal Çözülme ve Din.....	110
2.4.1. Din Ötekileştirir mi, Birleştirir mi?	116
2.4.2. Bir Arada Yaşama Kültürü ve Din	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL BÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMLAR

3.1. Klasik Dönem Sosyal Bütünleşme Yaklaşımları	127
3.1.1. İbn Haldûn (1332-1406)	127
3.1.2. Herbert Spencer (1820-1903)	137
3.1.3. Emile Durkheim (1858-1917)	140
3.1.4. Barinslaw K. Malinowski (1884-1942)	150
3.2. Çağdaş Dönem Sosyal Bütünleşme Yaklaşımları	155
3.2.1. Talcott Parsons (1902-1979)	155
3.2.2. Anthony Giddens (1938-)	162
3.2.3. Niklas Luhmann (1927-1998)	174
3.2.4. Rober K. Merton (1910-2003)	181
3.2.5. Robert N. Bellah (1927-2013)	187
3.2.6. Jeffrey C. Alexander (1947-)	193
3.2.7. Neil Smelser (1930-2017)	199
3.3. Türkiye’de Sosyal Bütünleşme Yaklaşımları	202
3.3.1. Ziya Gökalp (1876-1924)	202
3.3.2. Amiran Kurtkan Bilgiseven (1926-2005)	209
3.3.3. Orhan Türkdoğan (1926-2024)	215
3.3.4. Kadri Yıldırım (1959-2021)	221
3.3.5. Vahap Coşkun	224
Sonuç	233
Kaynakça	237
Dizin	265

TABLÖLAR

Tablo 1:	Sosyal Grup ve Kurumlararası Bütünleşme Şeması
Tablo 2:	Durkheim'in İntihar Tipleri ve Sosyal Bütünleşme
Tablo 3:	Malinowski'nin İhtiyaçlar Tablosu
Tablo 4:	Alexander'in Bütünleştirici Modeli

TAKDİM

Elinizdeki çalışma, esasen Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalına bağlı olarak ‘Sosyal Bütünleşme Bağlamında Şırnak’ta Dini Hayat’ adıyla benim danışmanlığımda 2022 yılında tamamlanan doktora tezinin kitaplaşmış halinden oluşmaktadır. Teorik ve uygulamalı olmak üzere bir hayli hacimli olan çalışmanın iki ayrı kitap olarak yayınlanması planlanmış bulunuyor.

Elinizdeki kitap başlığıyla bile hepimizi heyecanlandıran bir kitaptır. Din sosyologları dinin öteden beri toplumsal bütünleşmede çok önemli bir role sahip olduğunu, onun farklı dinlerle karşılaşması dışında kendine inanan belli bir toplumda nerdeyse yüzde doksan bütünleştirici olduğunu, yüzde on da parçalayıcı ve işlev bozucu olduğunu, bu son yüzde on içinde de dinsel ve mezhepsel farklılıkların gizlediği sosyal, siyasal, ekonomik, etnik, vb. faktörlerin rol aldığını söylemektedirler. Son yıllarda toplumsal çözücü birçok faktörle büyük bir bütünleşme sıkıntısı çeken Türk toplumunda da dinin bütünleştirici rolü inkâr edilemez bir gerçektir. Bu yönüyle kitap genel okuyucunun bir hayli dikkatini çekecek bir kitaptır.

Toplumsal hayatın devamlılığı, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkilerin bir ahenk ve uyum içinde sürdürülmesi, ortak manevi değerler etrafında bütünleşmenin sağlanmasıyla mümkündür. Normatif (yasalar etrafında), Fonksiyonel (görev ve işlevler etrafında), Kültürel (egemen kültür etrafında) ve Mânevî (din etrafında) Bütünleşme gibi çeşitleri bulunan Sosyal Bütünleşme sürecinde dîni bütünleşme oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda *sosyal bütünleşme* olgusu, modern sosyolojinin en temel tartışma konularından biri olmuştur. Sosyal bütünleşmeye etki eden faktörlere bakıldığında onların; mekân birliği, nüfusun azlığı veya çokluğu, nüfusun mütecanis/homojen veya gayri mütecanis/heterojen

olması, iletişimin gelişme ve hızı, güçlü ve toparlayıcı/karizmatik liderlik, yasalara bağlılık derecesi, milli ve manevi değerlere bağlılığın oranı gibi etkenlerden oluştuğunu görmekteyiz. Sosyal bütünleşmenin sağlanmasında belirleyici rol oynayan en güçlü faktörlerden biri ise, hiç kuşkusuz, insanlık tarihi boyunca kolektif bilincin ve toplumsal dayanışmanın en önemli kaynağı olan *dindir*. Dr. Kayhan BAYRAM tarafından kaleme alınan bu eser, sosyal bütünleşme olgusunu din ekseninde ele alarak hem klasik sosyolojik teorileri hem de çağdaş yaklaşımları kapsamlı bir biçimde değerlendirmekte; ayrıca Türkiye'nin özgün sosyo-kültürel bağlamını dikkate alarak meseleyi yerel bir uygulama ve perspektifle zenginleştirmektedir. Bu yönüyle kitap, yalnızca akademik literatüre değerli bir katkı sunmakla kalmayıp aynı zamanda günümüz toplumlarının karşı karşıya bulunduğu kimlik, aidiyet ve çözülme sorunlarına dair önemli açılımlar da ortaya koymaktadır. Elinizdeki bu çalışma, sosyal bilimler literatüründe hem teorik hem de pratik boyutlarıyla dikkate değer bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Bu yönüyle eserin din sosyolojisi alanında araştırma yapan akademisyenler, sosyal bilim öğrencileri ve toplumsal meselelerle ilgilenen tüm okurlar için önemli bir başvuru kaynağı olacağı kanaatindeyim. Böyle bir eseri ilim dünyasına kazandıran müellifi tebrik ediyor, müstefit olunması dilekleriyle çalışmayı saygıyla okuyuculara takdim ediyorum.

Prof. Dr. Ali COŞKUN
İstanbul/Üsküdar, 2025

ÖN SÖZ

Sosyal bütünleşme, bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimi düzenleyen, farklılıkları ortak değerler etrafında uyumlu hale getiren ve toplumsal yapının sürekliliğini sağlayan en kritik mekanizmalardan biridir. Din ise tarih boyunca insan topluluklarının hem kimliklerini hem de kültürel dokularını şekillendiren, sosyal dayanışmayı pekiştiren ve kolektif bilinci güçlendiren bir unsur olarak, bu bütünleşme sürecinde vazgeçilmez bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, dinin toplumsal işlevlerini göz ardı ederek sosyal bütünleşmeyi açıklamak mümkün değildir. Ancak modernleşme, küreselleşme, sekülerleşme ve kimlik farklılaşmalarının hız kazandığı günümüzde sosyal bütünleşme, yeni sınavlarla karşı karşıyadır. Toplumlar, artan bireyselleşme, etnik ve kültürel çoğulluk, siyasal kutuplaşma ve ekonomik eşitsizlikler nedeniyle bütünleşme krizleri yaşamaktadır. Bu noktada problem, "dinin değişen toplumsal koşullarda bütünleştirici işlevini ne ölçüde sürdürdüğü ve hangi durumlarda ayrıştırıcı bir unsura dönüşebildiğidir". Çalışmamız, klasik ve çağdaş sosyolojik teoriler ile Türkiye bağlamındaki özgün yaklaşımları karşılaştırmalı olarak ele alarak sosyal bütünleşme ve din ilişkisinin bu temel sorununu bilimsel bir zeminde tartışmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız toplamda üç ana bölüm ile sonuç kısmından meydana gelmiştir. Birinci bölümde çalışmamızın kavramsal içeriğine sistematik olarak tarihsel bir perspektifle, konuya ait tanımlama ve yaklaşımlar kısaca ele alınmıştır. Bunu yaparken din ve toplum ilişkisinde sosyal bütünleşmenin önemine girizgâh niyetinde değinmeler yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca konumuzun temel paradigması olan işlevselciliğe detaylı bir yaklaşım getirmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde araştırma konumuzun kavramsal ve kuramsal çerçevesine derinlemesine kaynak ve dokümantasyon